

Yılmaz Arı, *Değişim Sürecinde Alevilikte Dini Otorite Adıyaman Dedeleri Örneği* *

Kitap
Tanıtımı
Book
Review

Fatih Özkan

Arş. Gör. Dr., Dicle Üniv., İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı
Research Assistant Dr., Dicle University, Faculty of Theology, Department of
Religious Education
Diyarbakır, Türkiye

 fatihdostum@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-5774-7664>

Yazar
Author

Özkan, Fatih “Yılmaz Arı, *Değişim Sürecinde Alevilikte Dini Otorite - Adıyaman Dedeleri Örneği*”. *Tevilat* 1/2 (2020), 585-588.

 <https://doi.org/10.5281/zenodo.4673053>

Atıf
Cite as

Bu eser, Alevîlerin dini otoritesi konumundaki dedelik kurumunun işlevlerini ve bu işlevlerin geçmişten günümüze kadarki değişimini Adıyaman Alevîleri özelinde incelemektedir. Anadolu ve Balkanlarda hâlâ devam etmekte olan Alevîlik inancı, kendine özgü yaşam biçimi, gelenekleri, inanç ve değerleriyle merak uyandırmış, yerli ve yabancı birçok bilim insanı tarafından araştırmalara konu olmuştur. Yılmaz ARİ tarafından kaleme alınan bu eser de Anadolu Alevîliğini ve bu inancın temel karakteristiklerini günümüzdeki dede

* Yılmaz Arı, *Değişim Sürecinde Alevilikte Dini Otorite - Adıyaman Dedeleri Örneği* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2020).

ve taliplerinin görüşleri doğrultusunda ortaya koyan ender çalışmalardan biridir.

Bu eserde Adıyaman şehir merkezinde yaşayan Alevîlerin dini otoriteleri olan dedeler ve dedelerin Alevî dini yaşamına etkileri araştırılmıştır. Yapılan araştırmada kaynak tarama, gözlem ve görüşme (mülakat) tekniklerinin kullanıldığı nitel araştırma modeli uygulanmıştır. Araştırma için Adıyaman şehir merkezinde ikamet eden 7 dede ve 121 kaynak kişi (2'si Alevî bireylerle evli, 1'i Alevî-Sünnî evliliği yapmış bir ailenin torunu olmak üzere sadece 3 Sünnî) toplamda ise 128 kişi ile görüşülmüştür.

Bu çalışmada Alevîlerin hem geçmişteki hem de günümüzdeki dini hayatı genel hatlarıyla ortaya konulmaktadır. Bu anlamda özünü İslam'a dayandıran Anadolu Alevîliğinin farklı inanç ve değerleri bünyesinde barındıran günümüz yapısına yer verilmektedir. Yazarın tespitlerine göre Anadolu Alevîliği Orta Asya kaynaklı Şamanizm ve Yesevîlik kökenli sûfî izleri taşımaktadır. Ayrıca Allah-Muhammed-Ali inancı, ehl-i beyt, on iki imam kültürü ve kerbela matemiyle de Şia inancından izler taşımaktadır.

Anadolu Alevîliğinde en yüksek dini otorite olan dedelik kurumu ocak teşkilatı düzeninde işler. Ocak teşkilatı, Alevîlerin etkileşime girdiği diğer kültür ve medeniyetler içerisinde eriyip kaybolmamasında büyük öneme sahiptir. Ocaklara mensup dedeler, Alevî topluluklarına önderlik ve dini rehberlik yapmış, dini törenleri yönetmiş, dargınları barıştırmış, hastalara şifa dağıtmış ve birtakım suçlara karışanları düşkün ilan etmek gibi fonksiyonlar icra etmiştir. Araştırmanın yapıldığı Adıyaman'da da Alevîliğin kısmen canlı olarak yaşandığı altı ocak bulunmaktadır.

Yazara göre, laikleşme ve sekülerleşme olarak ifade edilen değişim sürecinde toplumsal değerler gibi dini değerler de nitelik ve işlevleri açısından değişime uğramış, arka plana itilmiş ve yüzeyselleşmekten kendini kurtaramamıştır. Modern şehir hayatına geçmeden önce Alevîler, inançlarına ve dedelere etkin şekilde bağlıydı, dede ve talipleri arasında sıkı bir irtibat mevcuttu. Kırsal alanda yaşayan Alevî, karşı karşıya kaldığı problemlerde çözüm mercii olarak öncelikle dedelere başvuruyordu. Kente göçle birlikte eğitim düzeyi yükseldi ve diğer inanç otoriteleri gibi dedelerin dini otoritesi de güç kaybetti. Dedelerle talipleri arasındaki irtibat zayıflamaya, dini törenlerin sayısı ve törenlere katılım azalmaya başladı. "Ortamı aydınlatmada ve sembolik çerağ hizmeti görülürken çerağcının kullandığı mumların yerine elektrikli lambalar, dedelerin okuduğu deyiş, dua ve gülbankların yazılı metinlerini koydukları masa ve rahleler, ses düzeyinin artan kalabalık topluluğa rahat ulaşabilmesi için mikrofön ve ses kolonları, sanatsal anlamda bu işi daha iyi yapan profesyonel zâkirler, televizyon, video kayıtları, sosyal medyada (Facebook, Instagram vb. sosyal paylaşım sitelerinde) yapılan anlık canlı yayınlar vb." devreye girdi (s.246). Alevî topluluklarda önceleri dedelerin otoritesindeki hizmetler, kent toplumuna geçişle ve cemevlerinin faaliyete geçmesiyle birlikte dedelerin kontrolünden uzaklaşmış ve cemevi, vakıf ve derneklerin kurucularının da dahil olduğu karma bir otorite hakimiyetine girmiştir.

Yazarın tespitlerine göre günümüzde kentleşmenin de bir sonucu olarak genç nesil dedelerin dini otoritesinden uzaklaşma eğilimine girmiştir. Bunun gerekçeleri olarak Alevî dedelerin kendilerini yenileyememesi, genç kuşağın yaşlı kuşağa göre daha eğitilmiş olması ve bağımsız düşünebilmesi, özellikle büyük şehirlerde ulaşım ve iletişim problemleri, Alevî taliplerin ve hatta dedelerin temel inanç ritüellerine düzenli katılamayışı söylenebilir. Alevîlik inancı güç kaybetmekle beraber, belli zamanlarda dini ritüellerin düzenli olarak devam etmesi, Alevî kimliğini canlı tutma ihtiyacı, ziyaret mekanlarına yapılan geziler vb., Alevîlik inancının ve dedelerin otoritesinin hala işlevini sürdürdüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Eserin girişinde araştırmanın konusu, problemi ve alt problemleri, amacı ve önemine yer verilmiştir. Ayrıca araştırmanın kapsamı ve araştırmada kullanılan yöntem ve tekniklere değinilmiş, yararlanılan temel kaynaklar değerlendirilmiştir.

Eserin birinci bölümünde araştırma konusuna giren temel kavramlar incelenmiştir. Din ve çeşitli açılardan otorite olgusu, karizma kavramı ve karizmatik otorite kuramına açıklık getirilmiş, “karizma eksenli otoritenin yerini kurum, teşkilat ve geleneklere” bıraktığı “karizmanın rutinleşmesi” sürecine değinilmiştir. Ayrıca Alevîlik, kızılbaşlık, ehl-i beyt, on iki imam, seyyidlik, dört kapı-kırk makam, musahiplik-yol kardeşliği kavramları sözlük ve terim anlamlarıyla genişçe izah edilmiştir. Bununla beraber toplumsal değişim ve temel dinamiklerine yer verilmiş, toplumsal değişimin din ile ilişkisi farklı yaklaşımlara göre irdelenmiştir. Dini otorite, dini otorite tipleri ve Alevîlikte dini otorite tiplerine temas edildikten sonra dini otoritenin oluşumu ve temel karakteristikleri ortaya konulmuştur.

Eserin ikinci bölümünde Adıyaman Alevîliğinde dedelik kurumunun tarihi ve kültürel geçmişine yer verilmiştir. Bu başlık altında Orta Asya, Horasan ve Erbil dolaylarından Anadolu coğrafyasına gelen Alevîlerden Adıyaman’a yerleşenlerin coğrafi dağılımları ve demografik yapısına değinilmiştir. Ayrıca “sülale ve soy” anlamlarında kullanılan ve dedelerin mensup olduğu ailelerin kastedildiği ocak kavramına değinilmiştir. Ardından Adıyaman’daki altı Alevî ocağı ve ocakların hizmetini görmüş kişiler hakkında genel bilgi verilmiştir.

Eserin üçüncü bölümünde Adıyaman Alevîliği özelinde en üst hiyerarşik basamaktaki dini otorite olan dedelik kurumuna ve tarihi geçmişine yer verilmiştir. Dedelerin nitelikleri ve dedelik kurumunun işlevleri hakkında geniş şekilde bilgi verilmiştir. Ardından bu çalışmaya konu olan Alevîlikte dini otorite konumundaki dedelik kurumunun nitelik ve işlev açısından yaşadığı değişim ele alınmıştır.

Üçüncü bölümdeki “Dedelik Kurumunun İşlevleri” başlığı altında dedelerin işlevleri sayılırken, sehven araya “Dede-Cem İlişkisinde Değişim” başlığının girdiği görülmektedir. Aslında yerinin bir sonraki ana başlık olan “Değişim ve Dedelik Kurumunda Değişimin Boyutları” altında olması kanaatimizce daha uygundur.

Bu çalışma Alevîlik inancına ve Alevîlikteki dedelik kurumuna bizzat taliplerinin gözüyle bakma fırsatı sunması açısından özgün ve değerlidir. Bu çalışmayla genelde sözlü kültüre dayanan Alevîlik inancı, bizzat yaşayanların penceresinden literatüre kazandırılmıştır. Çalışmanın bu anlamda önemli bir boşluğu doldurduğu ve literatüre katkı sağladığı söylenebilir.

Sonuç olarak bu çalışma mevcut literatür ışığında Anadolu Alevîliğini ve bu inançtaki dedelik kurumunu geçmişi ve bugünüyle analiz etmiş, çeşitli açılardan değişen yönlerini örneklerle değerlendirmiştir. Dedeler ve taliplerinin ifadelerinden sunduğu pasajlarla okuyucuya bizzat inananlarının penceresinden bakış açıları sunmuştur. Ardından yorum ve değerlendirmelerle okuyucuya Alevîlik inancını ve dedelik kurumunu anlama ve inceleme imkanı sağlamıştır. Bunu yaparken de oldukça anlaşılır ve sade bir dil kullanmıştır.

Bu eser Alevîlik konusunda derinlemesine incelemelere ve başka araştırmalara zemin hazırlaması açısından önemlidir. Ayrıca sadece akademisyenler, araştırmacılar ve düşünce kuruluşları için değil Alevîlik ve Anadolu Alevîliği konusuna ilgi duyan okuyucuların da istifade edeceği önemli bir veri kaynağıdır.

